

VEEL KORD HARIDUSPROBLEEMIDEST

20. märtsi «Harju Elus» ärgitas kolleeg Hillar Põldoja mõtisklema Harjumaa hariduselust. Elavat vastukaja see üleskutse seni veel leidnud ei ole.

Kooli ja haridust süüdistatakse elu kõigis pahedes, tema madalat staatust praeguses ühiskonnas kirutakse ja ka õpetajale vaadatakse kuidagi viltu. Aga ükski süüdistaja, kiruja ega viltuvaataja ei ole esitanud ainsatki konstruktiivset teed olukorra parandamiseks. Ja ega seda olegi lihtne teha, pole ju meie haridusjuhid esitanud oma nägemust tuleviku Eesti hariduselust. Pole ilmutatud isegi hariduse kontseptsiooni, s. o. mis on haridus, milline on tema koht ühiskonna arengus, milline peab olema hariduse osa inimese elutee edukuse määramisel jne. Seepärast vabandan omapoolsete etteheidete pärast nende aadressil, kellest algul juttu oli. Need küsimused peaksime igaüks enda jaoks selgeks mõtlema, eriti just kooliinimesed.

Mis on haridus? Näib, et midagi lihtsamat lahti seletada ei olegi — see on teadmiste, oskuste ja vilumuste kogusumma. Nüüd, kus palju räägitakse isiksusest, võib lisada õpetamisele ka kasvatamise ning siis saab teadmistest, oskustest ja vilumustest inimese eluks ja ühiskondlikuks tegevuseks valmisoleku peaeeldus, kultuuri arengu alus. Nii vähemalt väidab uus ENE ja nii oli see ühiskonnas, kus kõik toimus «havi (loe: partei) käsul, rahva soovil», kus inimsuhted ja inimlikkus olid segavad faktorid käsu ning plaani täitmisel.

Minu arvates on haridus hoopis laiem mõiste: intellektuaalsete, sotsiaalsete, kõlbeliste, emotsionaalsete ja füüsiliste omaduste kogum, oskus ja tahe neid kasutada iseenda, omaste ja kogu rahva hüvanguks.

Teine küsimus: kumb määrab kumma, kas ühiskond hariduse või haridus ühiskonna? Vastaksin, et ühiskond hariduse, sest kogu aeg on ühiskonna eesotsas olnud partei ja valitsus määranud ideoloogiat, mille järgi tuleb õpetada ja kasvatada. Kogu aparaat on pingutanud oma võimu säilitamise nimel (ja teeb seda praegugi) ning püüab kooli kaudu (ja mitte ainult) kujundada ühiskonna liikmete iseloomu nii, et need tahaksid teha seda, mida peavad tegema. Aga kui meil oleks rohkem ja kõrgemini haritud inimesi, kas me suudaksime ühiskonda muuta? See küsimus huvitas ka Lääne teadlasi ja nad jõudsid 70-ndatel

aastatel järeldusele, et koolist ei sõltu midagi. Haridus iseenest ei ole ümberkujundav jõud, vaid ühiskonna peegel ja tema ülesanne on taastada valitsevaid sotsiaalsuhteid ühiskonnas.

Haridus tuleb depolitiseerida ja muuta isiksusekeskseks. Ära ootamata «ülevalt» käske ja soovitusi, tuleks juba praegu luua igas koolis sobiv keskkond isiksuste arenguks. See peaks tähendama, et areneksid välja iga õpilase intellektuaalsed võimed oma maksimumis antud indiviidile geneetiliselt kodeeritud programmi ja võimete ulatuses. Kui inimene on humanitaarsete kalduvustega, pole õige neid eeldusi maha suruda nende ainetega, milles tal on väiksemad võimed. Kurv oleks, kui eeldustega kirjandusfanaatik ei saa üritada ülikooli astumist, sest ta jagas integraale, Ohmi seadust ja molekulide ehitust ainult «rahuldavale». Või vastupidi: noormees, kes võiks rikastada meie teadust, jääb kõrgkooli ukse taha, sest komad kirjandis olid vales kohas ja ka stiil ei meeldinud eksamineerijale.

Intellektuaalsus ei tähenda mitte ainult põhjalikke teadmisi, vaid ennekoike oma peale mõtlemist, loovat, originaalset mõtlemisviisi, oskust valida erinevate variantide vahel, otsustada ja vastutada oma valiku õigsuse ja otsuste täitmise eest. Kas meie kool annab selleks võimalusi? Kuidas hinnatakse meil õpilaste töid, mis kardinalevalt erinevad klassi keskmisest oma ideoloogiliselt suunitlusest ja lahenduskaigult?

Eespool oli juttu erialaste teadmiste ja inimsuhte vahekorra ri- ja poliitikategelastel. Kui palju me kasvatame suhteid õpilaste igapäevases töös — õppimises? Aga ei koostöö ega meeskonnatöö oskused tule iseenesest, ka siin on oma reeglistik ja treeningmetoodika, mis meie praegusesse õppetöösse on tulnud (kui on) tänu otsivatele, loominguliselt mõtlevaltele õpetajatele. Kõik see ei ole vähem tähtis teadmiste omandamisest, pigem vastupidi, sest puuduvaid teadmisi saab omandada hiljem, kuid viltukasvanud iseloomu ja juurdunud harjumusi parandavat ainult haud. Aga kõlbeline ja emotsionaalne kasvatus? Need on olnud klassijuhataja tunni teemad ja klassivälise tegevuse valdkond. Võiks ja peaks olema aga orgaanilise osana kõigis ainetundides. Ka tavaline kasvatus peab olema kõige espool tooduga tihedamini seotud (alates emotsionaalse meeleolu loo-

misest kuni eesmärgistatud ja tahet nõudva iseseisva treeninguni välja). Kaasa peaks aitama ka kooliväliste võistluste süsteem, mis meil Harjumaal on täiesti käest ära.

Veendunud isiksusekeskse õpetamise vajalikkuses, pakun välja oma nägemuse hariduse tulevikust.

Koolieline kasvatus.

Lasteaed on hea asi, kui emal pole võimalik kodus olla kuni lapse(laste) kooliikka jõudmiseni. Aga lasteaiaid peaksid oma tegevuse stiili muutama. Uuringud näitavad, et rohkem kui 90% laste tegevusest on reglementeeritud käskude-keeldudega. Seda just eas, kus kujuneb lapse iseloom. Väidetakse, et karakter on seitsmendaks eluaastaks 90% ulatuses välja kujunenud. Koolile jääb (muidugi koos kodu ja ümbritseva keskkonnaga) lapse iseloomu kujundamine 10% ulatuses ja ümberkasvatamise rõõm.

Neile lastele, kes kasvavad kodus, on minu arvates vaja organiseerida 4—5-aastaselt koolikäimist 1—2 korda nädalas 4 kaks-kolm tundi. Kool peaks selleks ajaks võimaldama huvitavaid tegevusi: suurtest klotsidest losside konstrueerimine, laulmine ja tantsimine koos tulevaste klassikaaslastega ning veel sada muud tegevust, mis arendaksid suhtlemist, koostööd, teistega arvestamist, võimaldaksid rollimänge ning õpetaksid last vaatama nii, et ta ka näeks, ja kuulama nii, et ta kuuleks. Siis tekib ka soov kooli tulla ja koolis olla. Vanemad võiksid samal ajal kuulata arsti, psühholoogi, käsitööõpetaja jt. vestlust asjadest, mida võiks ja peaks lapse arendamiseks kodus tegema. Veelgi parem, kui saaks sellesilulise õpetusliku kursuse teha paari-kolme talvekuu vältel, sest meie tänaste laste vanemad on ju õppinud nõukogude koolis, kus sel teemal (inimeseõpetuses) on vaakum väga suur.

Algkool.

Idealis näeksin valikuvõimalust erinevate koolide vahel. Kui vanemad soovivad lapse enam emotsionaalset arengut, valivad Steiner-tüüpi kooli. Kui aga soovivad lapsest loovalt mõtlevat, iseseisvalt tegutsuvat ja koostöövõimelist suhtlejat, valivad aktiivõppega kooli. Kui aga võõrad nimed ja meil järgiproovimata meetodid ära hirmutavad, valivad praeguse koolitüübi. Praktikas realiseeruks see juhu, kui taastataks 20—30.

lapselised külakoolid, kus koolitee pikkus ei oleks üle kolme kilomeetri. Algkooli pikkuseks pakun 6 aastat.

Põhikool.

Ka siin peab õppetöö lähtuma ühest printsiibist — see peab olema haarav. Mängulised algkooli elemendid peavad üle kasvama iseseisvaks uurimistööks klassis, raamatukogus, laboratoriumides, valmistumine põhjalikeks testideks, mille tähtaeg on pikaajaliselt ette määratud, tööks, mida abistavad kompuutrid jne. Need mõtted ei ole fantastika vallas, vaid hakavad nad nii mõneski koolis juba juurduma.

Muutuma peaksid ka kooli lõpetamise tingimused. Seniste hinnete asemel tuleks sisse viia punktide süsteem. Teisiti öeldes: oleks vaja kehtestada hariduse standard, et «rahuldav» või «mitterahuldav» ei saaks takistuseks tugevama külje väljaarendamiseks.

Neid, kellel tõesti puudub huvi või motivatsioon õppida, ei peaks 16. eluaastani koolis kinni hoidma. Kahju, mida nad selle ajaga teistele õpilastele suudavad teha, ei korva «tema päästmist». Selliste õpilaste jaoks peaksid olema kutsekoolid, kus saaks õppida ametit, mis ei

nõua üheksaklassilist haridust.

Keskool, kutsekool, gümnaasium, seminar, kolledž.

Kõik need peaksid olema. Kui palju ja missugused, seda dikteerib juba elu ise, meie majandusliku arengu kiirus ja suund.

Kõrgkoolid jäägu targemate meeste selgitada.

Küll aga veel huvikoolidest. Spordi-, muusika-, kunsti- ja teised huvikoolid ja -ringid võiksid küll parema puudusel teatud kooli ruumides, kuid «jame ots» peaks siiski jääma oma ala spetsialistide ja entusiastide kätte.

Kokkuvõtteks. Kodu, kool, huvikool peaksid töötama käsikäes, teadma kes, mida ja kuidas teeb, et isiksuse areng oleks pidev, ühes suunas ja ühise eesmärgi nimel.

Mis on tagatiseks, et sellised muutused võiksid lähiaastatel toimuda? Meie maakonnas on koole, kus on kasutusel erinevad õppemeetodid ja esialgse hinnangute järgi edukalt. Nende baasil ja ning maakonnavalitsuse initsiatiivil on loomisel keskus, kus hakatakse andma õpetust õpetajaile, kes tahavad uutmoodi töötada. Abiks neile on plaanis välja anda ka metoodilisi juhendeid koos õppevahenditega. See kõik peaks algama veel enne uue õppeaasta algust.

Lõpuks tahaksin targutada kolleeg H. Põldoja ühe minu arvates väärtuse ümber. Ta tervitab «Üldhariduskoolide põhimääruse projekti», kus on öeldud: «Üldhariduskooli eesmärgiks on võimaluste loomine haritud, kõlbelise ja vaba isiku kujundamiseks» (H. Põldoja sõnenduse) ja ka hiljem kasutab sõna «isik» (... Harjumaal... tuleks mõelda kõlbelise isiku kujundamise tingimustele...). Küllap mõttes kolleeg ikka isiksust, kuigi nimetatud dokumendis oli tõesti trükitud «isik». Isiksuse olemiseks ei ole vaja koolis käia. Idanaabrite kaugeimates paikkondades pidavat praegugi veel välja antama isikutunnistusi ja -tõendeid. Näitad tõendi ette ja igaüks saab aru, et oled persoon, juriidiline isik, mitte krokodill. ENE ütleb, et isiksus on teatud arengutasemel inimene, keda iseloomustab minateadvus, käitumise ja tegevuse põhijooned suhtelise püsivus tänu kujunenud vajaduste ja väärtuste süsteemile, suutlikkus reguleerida iseenast ja oma suhteid sotsiaalse keskkonnaga. Küllap meie Eestimaa vajab ikka just selliseid inimesi, isiksusi.

ENN SIIM,
Kolga 9-kl. kooli direktor